

Exposició **PARADISUS.** Jardins i plantes medicinals de Tàrraco a Orléans.

Del 31 de març al 26 d'agost de 2012

Museu Nacional Arqueològic de Tarragona

Plaça del Rei, 5
43003 Tarragona

Inauguració: Divendres 30 de març a les 19:30 h

Horaris:

Març, abril i maig: Laborables de 9:30 a 18 h

Festius de 10 a 14 h

Juliol i agost: Laborables de 9:30 a 20:30 h

Festius de 10 a 14 h

Dilluns: tancat

PRESENTACIÓ

Paradisus. Jardins i plantes medicinals de Tàrraco a Orléans és, de moment, la darrera de les realitzacions portades a terme dins del projecte "Comenius Regio Orléans-Tarragona 2010-2012. Biodiversitat: Jardins romans i Jardins del Loira", coordinat pels ajuntaments d'ambdues ciutats.

L'exposició ha estat realitzada conjuntament pel Muséum d'Orléans i el Museu Nacional Arqueològic de Tarragona en col·laboració amb la resta de participants del projecte. Per part d'Orléans, l'ASELQO (Animation sociale, éducative et de loisirs des quartiers d'Orléans) i l'escola Guillaume Apollinaire. Per Tarragona, l'Institut Municipal d'Educació, l'Escola de Pràctiques, l'Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat Rovira i Virgili i el Museu d'Història de Tarragona.

El Comenius Regio és un programa europeu –de dos anys de durada– que té com a objectiu afavorir la cooperació i l'intercanvi d'experiències i de bones pràctiques entre ciutats d'Europa, en l'àmbit de l'educació escolar a l'entorn d'un tema concret.

En aquest cas –dins de l'ampli marc de la biodiversitat– el fil conductor del projecte ha estat les plantes medicinals i la seva utilització, així com la formalització i el paper dels jardins, tant en època romana com medieval.

A Tarragona el treball s'ha centrat en les espècies que devien existir als *hortus* de les vil·les dels voltants de la ciutat romana de Tàrraco i en les *domus* de la pròpia ciutat. A Orléans, en l'estudi de les plantes medicinals presents als jardins de la vall del Loira i d'Orléans durant l'Edat Mitjana.

Més que un inventari de plantes medicinals i de les seves virtuts, l'exposició proposa una evocació dels jardins i de les plantes medicinals en el temps i en l'espai, per tal de facilitar el coneixement de la seva història, unint el patrimoni cultural amb el patrimoni natural. Vol, també, donar a conèixer el fruit d'aquest projecte a partir dels diferents treballs realitzats, tant en l'àmbit educatiu com social a Orléans i a Tarragona.

CONTINGUT

L'exposició està articulada en 8 apartats:

- Parlem d'herbes?
- I els jardins?
- Les plantes medicinals al llarg de la història. Des de la Prehistòria... al segle XXI.
- Algunes plantes medicinals: Característiques i ús. A Tàrraco i a la Vall del Loira.
- Els jardins romans. A Tàrraco i a la Vil·la romana dels Munts.
- Paradisus.
- Els jardins a l'Edat Mitjana. A Orléans i a la Vall del Loira.
- Comenius Regio Orléans-Tarragona 2010-2012: un projecte de col·laboració per l'educació.

Els dos primers apartats concreten, a partir de dos interrogants, la intenció de l'exposició: parlar de les plantes i de la seva utilització, així com de la formalització dels jardins en dos moments històrics concrets, l'època romana i l'Edat Mitjana, contextualitzats en les ciutats de Tarragona i Orléans.

El següent apartat, com si es tractés d'un gabinet científic, mostra l'evolució del coneixement i utilització de les plantes al llarg de la història, a través dels estudis generats a l'entorn d'aquesta temàtica, dels avenços científics i de la seva aplicació. Des de la *Historia Plantarum* de Teofrast, o la revisió renaixentista de Pietro Andrea Mattioli de la *Materia Medica* de Dioscorides, fins els actuals projectes de recerca, un recorregut que ens porta a fets tant transcendents com el descobriment de la quinina o la producció a partir de la ulmària de l'àcid acetilsalicídic, és a dir, l'aspirina.

Un personatge tarragoní destaca en aquest apartat pel seu reconeixement científic polifacètic i universal, Antoni de Martí i Franquès. La seva vessant com

a botànic està present a través dels seus herbaris i de la seva biblioteca sobre aquesta ciència.

Les característiques i els usos de les plantes es tracten en el següent apartat, a través d'una selecció de plantes que serien presents a Tàrraco i a la Vall del Loira. Com si es tractés d'un herbari, podem apropar-nos a través de la seva representació, descripció, característiques, usos, olor...

Pius Font i Quer, un dels noms més importants de la botànica catalana i espanyola del segle passat, destaca en aquest apartat, a través dels seus treballs i publicacions, entre d'altres el contínuament reeditat *Plantas medicinales. El Dioscorides renovado*, on recull més de 10.000 noms populars de plantes en les llengües peninsulars.

Els tres apartats següents estan dedicats als jardins.

A través dels textos clàssics –d'autors com Cató, Columel·la, Pal·ladi, Plini el Vell, Virgili, Sèneca, Plini el Jove...– de les imatges de jardins i espècies vegetals, representades en diferents suports materials –mosaics, pintures, ceràmiques, relleus...– així com per les dades proporcionades per la recerca arqueològica i per les diferents ciències auxiliars –estudis de pol·len, de carbons vegetals, de matèries orgàniques, etc.–, es coneix d'una manera bastant aproximada com eren els jardins en època romana, quines espècies s'hi conreaven i quin ús se'n feia.

En el cas de Tàrraco, una part important de peces utilitzades tant per a la construcció, com per la decoració, com per l'ús quotidià, ens representen aquest context natural conegut. Capitells amb la representació de fulles d'acant, llànties amb representació de fulles d'alzina, d'olivera o de palmes, pintures o mosaics amb la representació d'arbres i fruits, com els magraners i les magranes, frisos decoratius amb garlandes de roure i aglans, craters amb representacions de pàmpols, fulles d'heura i fruits... Un conjunt de materials que, juntament amb la representació de divinitats i personatges mitològics relacionats amb la natura, els jardins, els arbres i les plantes, ens permeten tenir una visió propera del que serien els jardins en època romana.

La recreació d'un jardí romà, a partir de la pintura mural de la Casa de Lívia a Prima Porta (Roma) i la presència d'algunes peces significatives de les col·leccions del MNAT que ens transporten a un ambient de jardí, com la font, les nimfes, la representació de Pomona, deessa de la fruita, els arbres fruiters, els jardins, els horts, les oliveres i la vinya, o la de Príap, déu protector dels jardins, les vinyes, juntament amb ocells i fruites –provinents de les col·leccions del Muséum d'Orléans–, ens obren el *Paradisus*, ambientat amb el cant d'ocells i la remor de l'aigua.

Els jardins medievals ens presenten les seves característiques a partir dels exemples de la Vall del Loira i d'Orléans.

A finals del s. VIII, el 795, Carlemany promulga una ordenança, la Capitular *De Villis*, en la qual recomana noranta-tres plantes (de les quals cinc tèxtils i

tintorials) útils per ser cultivades en el domini del seu regne. És el document més antic que ens informa sobre els coneixements botànics d'aquesta època.

Per elevar el nivell d'instrucció del clergat, Carlemany crea nombroses escoles religioses en les quals els monjos estudien les virtuts de les plantes medicinals, primeres bases de la fitoteràpia. Aquestes plantes medicinals, però també aromàtiques o condimentàries, es cultiven a l'interior dels monastirs, encara que són també collides a l'exterior, per tal de cobrir les necessitats de la comunitat i dels malalts del voltant.

L'últim apartat ens acosta a les activitats desenvolupades, tant a Tarragona com a Orleáns, a través del projecte Comenius Regio "Biodiversitat: Jardins romans i jardins del Loira".

En un ambient d'aula escolar es presenten les activitats educatives realitzades tant a nivell escolar, com social i realitzades a les escoles de Pràctiques i Guillaume Apollinaire, a la vil·la romana dels Munts (Altafulla) o al barri de La Madelaine a Orleáns.

Videos, imatges i una selecció dels treballs originals, permeten tenir una idea general de la diversitat i de les realitzacions d'aquest projecte de col·laboració educativa.

Peces destacades

Entre les peces exposades destaquen les procedents de Tàrraco, que ens il·lustren el context natural d'època romana, com:

Ceres, deessa de l'agricultura, les collites i la fecunditat (Fotografia 1)

Marbre

Mitjan segle II dC

Procedent de la vil·la romana de Ceres (Francolí)

Museu Nacional Arqueològic de Tarragona. MNAT 12354

Fragment d'escultura representant Pomona, deessa de la fruita, els arbres fruiters, els jardins, els horts, les oliveres i la vinya. (Fotografia 2)

Marbre

Mitjan segle II dC

Museu Nacional Arqueològic de Tarragona. MNAT 378

Figura d'una nimfa adormida que ornamentava una font. (Fotografia 3)

Marbre

Mitjan segle II dC

Les nimfes provenen de tradicions populars en les quals se'ls dediquen els espais naturals com les deus i les grutes dels boscos. Procedeix de l'*schola* del *Collegium fabrum* de Tàrraco, seu del gremi d'obriers de la construcció.

Museu Nacional Arqueològic de Tarragona. MNAT 12275

Llàntia decorada amb fulles i petits fruits, probablement d'olivera.

(Fotografia 4)

Ceràmica a motlle

Segles II-III dC

Procedent de Tàrraco

Museu Nacional Arqueològic de Tarragona. MNAT 2669

Cap o màscara en relleu que representa un rostre jove guarnit amb una corona vegetal de fulles d'heura, pàmpols i raïm. (Fotografia 5)

Marbre

Segle I-II dC

Procedent de la zona del Fòrum Provincial

Fragment que correspon a un gran vas monumental que formaria part de la decoració urbana del recinte foral.

Museu Nacional Arqueològic de Tarragona. MNAT 505

Relleu arquitectònic decorat amb una escena de recol·lecció. (Fotografia 6)

Marbre de Paros

Segles I-II dC

L'escena representa un personatge enfilat en una escala recolzada en una palmera i un altre que porta un cistell amb els fruits recollits. Procedeix del suburbi occidental de Tàrraco.

Museu Nacional Arqueològic de Tarragona. MNAT EF-22-1002-1

La selecció de publicacions a l'entorn de les plantes, les seves característiques i els seus usos, com:

De i discorsi di Pietro Andrea Matthioli nelli sei libri di Pedacio Dioscoride Anazarbeo... Della Materia medicinale. Parte seconda. (Fotografia 7 i 8)

Pietro Andrea Matthioli

Venècia, F. Valgriso, 1585 (1584)

Biblioteca Pública de Tarragona. Biblioteca del Virrey D. Pedro de Aragón, núm. 38

o

Le livre des [profits] champêtres et ruraux touchant le labour des champs, vignes et jardins (Fotografia 9)

Pietro Crescenzi

París, 1521- Spire, 1492

Médiathèque d'Orléans. Inv. : Cote : Rés. C1337

Destacant la col·lecció pertanyent a la biblioteca d'Antoni de Martí i Franquès i els seus herbaris:

Herbari

Antoni de Martí i Franquès (Fotografia 10)

3 fulles de l'herbari d'Antoni de Martí i Franquès, que conté 102 plantes en fulles soltes amb les corresponents etiquetes amb el nom botànic i la seva procedència. 1800-1803.

Biblioteca-Hemeroteca Municipal de Tarragona

La col·lecció de pots de l'antiga farmàcia de l'Hospital de Santa Tecla de Tarragona, pertanyent al Museu d'Història de Tarragona.

Pot de farmàcia “*Diget. / Purp.*” (Fotografia 11)

Pot de ceràmica procedent de l'antiga farmàcia de l'Hospital de Santa Tecla que contenia didalera (*digitalis purpurea*).
Museu d'Història de Tarragona. Inv. : MHT-711

Pot de farmàcia “*Eleborn / nigr*” (Fotografia 12)

Pot de ceràmica procedent de l'antiga farmàcia de l'Hospital de Santa Tecla que contenia el·lèbor negre.
Museu d'Història de Tarragona. Inv. MHT-722

Pot de farmàcia “*Flor. / Arnic.*” (Fotografia 13)

Pot de ceràmica procedent de l'antiga farmàcia de l'Hospital de Santa Tecla que contenia flor d'arnica.
Museu d'Història de Tarragona. Inv. MHT-717

El conjunt de motlles de fruites antigues i d'ocells de la col·lecció del Muséum d'Orléans. (Fotografies 14 i 15)

I altres materials relacionats amb els avenços científics o amb les propostes de difusió sobre la ciència de la botànica i les plantes, com les realitzades per Pius Font Quer, un dels botànics més reconeguts del segle passat a Catalunya i Espanya.

Publicitat *Aspirine “Usines du Rhône”* (Fotografia 16)

Col·lecció particular, Orléans

Botanicón. El juego de las flores. (Fotografia 17)

Pius Font Quer

Col·lecció Raül Font, Tarragona

A més de tota la informació sobre els treballs realitzats a l'entorn de Projecte Comenius Regio Orléans-Tarragona 2010-2012 per part de les institucions participants: l'Escola Guillaume d'Apollinaire d'Orléans, l'Escola de Pràctiques de Tarragona, l'ASELQO i el Museu Nacional Arqueològic de Tarragona. (Fotografies 18, 19 i 20).

ACTIVITATS

Taller

Us portem a l'*hortus*!

Conèixer la importància dels jardins i les plantes i el seu ús en el món romà.

Lloc: Vil·la romana dels Munts (Altafulla).

Tot utilitzant una metodologia basada en l'experimentació, a partir de l'*hortus* experimental construït a la Vil·la romana dels Munts, de la relació amb els elements patrimonials procedents de Tàrraco –que ens acosten al coneixement de l'entorn natural i paisatgístic d'època romana- i dels textos clàssics- que ens faciliten una visió d'aquesta realitat de primera mà- es proposa un apropament als jardins romans per conèixer les seves característiques, les espècies que s'hi conreaven, així com els seus usos. Una proposta d'apropament al coneixement històric des de la unió del patrimoni cultural amb el patrimoni natural.

Grups escolars. Horari: de dimarts a divendres, dins de l'horari de la Vil·la romana dels Munts. **Durada:** 2 h. **Preu:** 4 € per alumne (grups superiors a 20) / 80 € (grups inferiors a 20). Reserva prèvia.

Altres grups. Horari: de dimarts a dissabte, dins de l'horari de la Vil·la romana dels Munts. **Durada:** 2 h. **Preu:** 4 € per persona (grups superiors a 20) / 80 € (grups inferiors a 20). Reserva prèvia.

Grups familiars. Horari: diumenges 1, 8, 15, 22 i 29 d'abril, a les 11 h. **Durada:** 2 hores. **Preu:** 3,75 € per persona. Reserva prèvia.

Itinerari

Dels Munts a Tamarit: un recorregut per l'entorn natural des de l'època romana a l'actualitat.

Itinerari a peu des de la Vil·la romana dels Munts a la desembocadura del riu Gaià i la platja de Tamarit per descobrir l'entorn natural d'una àrea estructurada a partir de l'existència del riu Gaià i d'una via de comunicació important, la Via Augusta romana, el traçat de la qual es conserva en aquest sector. L'itinerari finalitzarà a l'Hort de la Sínia, Parc Agroecològic del Gaià.

Dates: Dissabte 21 d'abril, diumenge 6 de maig i dissabte 16 de juny de 2012.

Horari: de 10 a 13 h.

Preu: 10 €.

Lloc de trobada: Vil·la romana dels Munts. Passeig del Fortí, s/n (Altafulla) .
Activitat organitzada en col·laboració amb l'Associació Mediambiental la Sínia.
Imprescindible reserva prèvia. Activitat subjecta a un mínim de reserves.

**Visites comentades a l'exposició
"PARADISUS. Jardins i plantes medicinals de Tàrraco a Orléans"**

Visites dirigides a l'exposició tots els diumenges a les 12:00 h.

Adreçades al públic general.

Lloc: Museu Arqueològic. Plaça del Rei, 5. Tarragona.

Cal inscriure-s'hi prèviament.

Crèdits:

Grup de Treball Comenius Regio Orléans – Tarragona 2010-2012:

Helena Swierczynska. Ajuntament d'Orléans (Coordinació general)
Joan Martínez Manent. IMET, Ajuntament de Tarragona (Coordinació Tarragona)

Rosa Ayxendri Gairal. Escola de Pràctiques de Tarragona
Lluís Balart Boigues. Museu d'Història de Tarragona
Josep Ramon Boix Miró. Escola de Pràctiques de Tarragona
Núria Garcia Alsina. ICE de la URV
Philippe Guillet. Muséum d'Orléans
Corinne Juranville. Escola Guillaume Apollinaire d'Orléans
Olivier Lasbley. ASELQO(Animation sociale, éducative et de loisirs des quartiers d'Orléans)
Glòria Royo Pradell. Escola de Pràctiques de Tarragona
Pilar Sada Castillo. Museu Nacional Arqueològic de Tarragona
Francesc Tarrats Bou. Museu Nacional Arqueològic de Tarragona
Marie-Joëlle Thonon. Muséum d'Orléans

Exposició Paradisus. Jardins i plantes medicinals de Tàrraco a Orléans.

Projecte i organització

Muséum d'Orléans
Museu Nacional Arqueològic de Tarragona

En col·laboració amb l'Institut Municipal d'Educació, l'Escola de Pràctiques i l'ICE de la URV de Tarragona i l'Escola Guillaume Apollinaire i l'ASELQO d'Orléans

Direcció

Philippe Guillet
Francesc Tarrats Bou

Coordinació general i museografia a Orléans:

Marie-Joëlle Thonon

Coordinació general i museografia a Tarragona:

Pilar Sada Castillo

Continguts, textos i selecció de materials:

Rosa Ayxendri Gairal
Josep Ramon Boix Miró
Núria Garcia Alsina
Philippe Guillet
Corinne Juranville
Olivier Lasbley
Joan Martínez Manent
Montserrat Perramon Corcoy
Josep Anton Remolà Vallverdú
Glòria Royo Pradell
Pilar Sada Castillo
Helena Swierczynska
Francesc Tarrats Bou
Marie-Joëlle Thonon

Disseny Gràfic

Vicent Burille (Orléans)

Marc Valls (Tarragona)

Fotografia

Christophe Camus (Orléans)

Gemma Jové Llopis (Tarragona)

Amb les aportacions de:

Archives départementales du Loiret

IRTA, Caldes de Montbui

Musée de la Marine de Loire de Chateaufort-sur-Loire

Maite Fonts Forcadell

Gloria Royo Pradell

Pilar Sada Castillo

Francesc Tarrats Bou

Traduccions

[Herminia Martínez Bono](#) (Anglès)

Cori Ribó Barberà (Castellà)

Glòria Royo Pradell (Català, francès i anglès)

Pilar Sada Castillo (Català, castellà)

Helena Swierczynska (Francès)

Francesc Tarrats Bou (Català, castellà)

Marie-Joëlle Thonon (Francès)

[Elvira Vidal Secall](#) (Anglès)

Correcció textos

Cori Ribó Barberà

Suport Informàtic

Luis Herrero Ferrero

Vídeos

Fundació Privada en Xarxa (Escola de Pràctiques)

Transport

LPArt

Manterola

Muntatge

Museu Nacional Arqueològic de Tarragona

Amb la col·laboració de:

Digital Color

Fusteria Prabe

Joan Gondolbeu (Urbinox)

Maud, Gran Format

Pintures Grau

Successors de J. Moncunill, SL

Agraïm la col·laboració de:

Ajuntament d'Altafulla
Ajuntament de Tarragona
Biblioteca-Hemeroteca Municipal de Tarragona
Biblioteca Pública de Tarragona
Centre de Lectura de Reus
Médiathèque d'Orléans
Museu Bíblic de Tarragona
Pharmacie des Carmes
Raül Font, Tarragona

Que han cedit peces i materials de les seves col·leccions

I també de:

Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya
IRTA, Mas de Bover (Constantí)
IRTA, Caldes de Montbui
Fèlix Alonso, Altafulla
Montserrat d'Angiola, Reus
Xavier Aranda, Caldes de Montbui
Lluís Balart, Tarragona
Cristina Barbé, Tarragona
Ignasi Batlle, Constantí
Anne-Françoise Blot, Orléans
Xavier Filella, Reus
Joan Ramon Gispert, Constantí
Eva Mestres, Altafulla
Andreu Muñoz, Tarragona
Joan Muñoz, Barcelona
Francesca Pellicer, Barcelona
Miriam Ramon, Tarragona
Mercè Rovira, Constantí
Cristòfol Salom, Tarragona
Montserrat Santmartí, Altafulla
Dolors Saumell, Tarragona
A. Villiers Lafon, Orléans
Elena Virgili, Tarragona

I a la comunitat educativa de l'Escola de Pràctiques de Tarragona i de l'Escola Guillaume Apollinaire d'Orléans (escolars, docents i famílies) i als treballadors de tots els centres implicats.

Guia de l'exposició

Museu Nacional Arqueològic de Tarragona

Direcció
Francesc Tarrats Bou

Coordinació
Pilar Sada Castillo

Disseny gràfic
Marc Valls

Impressió
Indústries Gràfiques Gabriel Gibert, S.A.